

فاطر و خالق

کلیدواژه: فاطر، خالق، ابداع، تکوین.

پرسش: تفاوت این‌که خدا در بعضی آیات قرآن داریم؛ «**خالق السماوات و الارض**» و در بعضی آیات «**فاطر السماوات و الارض**» چیست؟ چرا خدا همیشه نمی‌گوید «فاطر» یا «خالق»؟

پاسخ:

فهرست مندرجات

- [۱ - فطر](#)
- [۲ - خلق](#)
- [۳ - صدق معنای فاطر بر خلق](#)
- [۴ - تفاوت فطر با خلق](#)
  - [۴.۱ - اول](#)
  - [۴.۲ - دوم](#)
  - [۴.۳ - سوم](#)
- [۵ - پانویس](#)
- [۶ - منبع](#)

فطر

«فطر» به معنای «شکافتن در طول» است. این لفظ به معنای «ابداع و ایجاد اشیا توسط خداوند»، در قرآن کریم به کار رفته است. ^[۱] [راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ص ۶۴۰، دارالعلم دارالشامیه، دمشق - بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.](#)

با در نظر گرفتن معنای اولی «فطر»، آفریدن از آن جهت فطر نامیده شده که [خداوند](#) موجودات را با شکافتن می‌آفریند. تخم مرغ و تخم جنین‌گان دیگر شکافته شده، بچه‌های آنها به [دنیا](#) می‌آیند. حیوانات در زیر خاک شکافته شده و روئیده و مبدل به ساقه‌ها، برگ‌ها و حیوانات دیگر می‌شوند.

^[۲] قرشی، سید علی‌اکبر، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۱۹۳، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ ششم، ۱۳۷۱ش.

خلق

اصل [ماده](#) «خلق»، به معنای اندازه‌گیری مستقیم است که هم به معنای [آفرینش](#) از عدم و هم به معنای آفرینش چیزی از چیز دیگر به کار می‌رود.

^[۳] [راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۹۶، دارالعلم دارالشامیه، دمشق - بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.](#)

هم‌چنین گفته شده، به معنای ایجاد چیزی است بر کیفیت مخصوص و روی [حکمت](#) و [تقدیر](#) معین. ^[۴] [مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۳، ص ۱۱۵، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.](#)

صدق معنای فاطر بر خلق

با توجه به مطالب ذکرشده چنین به دست می‌آید که علاوه بر ایجاد تفنن در عبارت و ایجاد بلاغت در قرآن، در جاهایی میان این دو واژه تفاوت وجود داشته و اراده معنای مختلف شده است و در مواردی معنای [فاطر](#) از جهتی بر خلق صدق می‌کند؛ همان‌طور که علامه مصطفوی در

«التحقیق فی کلمات القرآن الکریم» می‌گوید: «فاطر» از ماده فطر است که به معنای اِحداث و به وجود آوردن حالت جدید و تحولی است که پس از ایجاد و تکوین صورت بگیرد و این کیفیت برخلاف حالت گذشته باشد. این معنا به مفاهیم تقدیر، اِحداث، [خلق](#) و تحول صدق می‌کند. [\[۵\]](#) مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۹، ص ۱۱۲، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.

تفاوت فطر با خلق

اما از جهاتی میان خلق و فطر تفاوت وجود دارد:

← اول

علامه مصطفوی در این باره چنین می‌نویسد: فاطر از اَسْمای اِلهی بوده و دلالت می‌کند بر کسی که پس از تکوین، احوال و کیفیاتی اِحداث کند که به‌عنوان [تربیت](#) و ربوبیت باشد، اما مفاهیم [خالق](#)، ایجاد، ابداع، ابداء و اختراع، به اصل تکوین برمی‌گردند که دارای معنای عام بوده؛ یعنی مطلق ایجاد و هستی و این مربوط به قبل از ربوبیت است.

[\[۶\]](#) مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۹، ص ۱۱۳، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.

[\[۷\]](#) مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۳، ص ۱۱۵، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.

← دوم

کلمه «فطر» به معنای ابداع و خلق و آفرینشی است که نوع مخلوق آن برای نخستین بار بوده و شبیه و نظیری پیش از آن نداشته است. [\[۸\]](#) رهنما، زین العابدین، ترجمه و تفسیر رهنما، ج ۳، ص ۴۶۵، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۴۶ش.

← سوم

خلق به معنای اندازه گرفتن است که درباره خداوند، عبارت است از [علم](#) او به کلیات و جزئیات است؛ به‌گونه‌ای که به ذات همه موجودات و مخلوقات تعلق گرفته است؛ اما فطر به معنای به وجود آوردن و ابداع کردن است.

نتیجه این‌که خالق بودن خداوند اشاره به صفت [علم الهی](#) دارد و فاطر بودنش اشاره به صفت [قدرت الهی](#) است.

[\[۹\]](#) [فخرالدین رازی](#)، [ابوعبدالله مجد بن عمر](#)، [مفاتیح الغیب](#)، ج ۱۲، ص ۴۷۴، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۳۰ق.

البته مفسران و برخی اهل لغت تفاوت‌های دیگری نیز بیان کرده‌اند.

[\[۱۰\]](#) [طباطبایی](#)، [سید مجدحسین](#)، [المیزان فی تفسیر القرآن](#)، ج ۱۰، ص ۲۹۹، دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ق.

[\[۱۱\]](#) [فخرالدین رازی](#)، [ابوعبدالله مجد بن عمر](#)، [مفاتیح الغیب](#)، ج ۱۲، ص ۴۷۴، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۳۰ق.

پانویس

۱. [راغب اصفهانی](#)، [حسین بن مجد](#)، [المفردات فی غریب القرآن](#)، ص ۶۴۰، دارالعلم دارالشامیه، دمشق - بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۲. [قرشی](#)، [سید علی‌اکبر](#)، [قاموس قرآن](#)، ج ۵، ص ۱۹۳، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ ششم، ۱۳۷۱ش.
۳. [راغب اصفهانی](#)، [حسین بن مجد](#)، [المفردات فی غریب القرآن](#)، ص ۲۹۶، دارالعلم دارالشامیه، دمشق - بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۴. [مصطفوی](#)، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۳، ص ۱۱۵، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.
۵. [مصطفوی](#)، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۹، ص ۱۱۲، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.
۶. [مصطفوی](#)، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۹، ص ۱۱۳، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.
۷. [مصطفوی](#)، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۳، ص ۱۱۵، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.
۸. [رهنما](#)، زین العابدین، ترجمه و تفسیر رهنما، ج ۳، ص ۴۶۵، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۴۶ش.
۹. [فخرالدین رازی](#)، [ابوعبدالله مجد بن عمر](#)، [مفاتیح الغیب](#)، ج ۱۲، ص ۴۷۴، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۳۰ق.
۱۰. [طباطبایی](#)، [سید مجدحسین](#)، [المیزان فی تفسیر القرآن](#)، ج ۱۰، ص ۲۹۹، دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ق.
۱۱. [فخرالدین رازی](#)، [ابوعبدالله مجد بن عمر](#)، [مفاتیح الغیب](#)، ج ۱۲، ص ۴۷۴، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۳۰ق.

منبع

